

دیوار بتنی در مرز افغانستان

حسن کاظمی قمی، نماینده ویژه رئیس‌جمهور در امور افغانستان با اشاره به تأکید مقامات مرکز دارالعمار در قندهار که اعلام کردند باید حق آبه ایران داده شود، گفت: بعد از مذاکرات و نشست‌هایی که با مقامات طالبان داشتیم امیدواریم در سال آبی جاری یعنی تا مهرماه شاهد وارد شدن آب هیرمند از افغانستان به کشور باشیم. وی با اشاره به بیست‌وهفتمین نشست کمیساران آب میان دو کشور در زابل گفت که تشکیل این اجلاس در چارچوب معاهده ۱۳۵۱ است. هر چند این اجلاس نتیجه مطلوبی که وزارت نیرو دنبال می‌کرد، در برنداشت، اما این نشست‌ها گام‌هایی است که در مسیر تحقق اجرای معاهده مذکور لازم است. وی درباره موضوع انسداد فیزیکی مرز کشور با افغانستان گفت مطالعه برای چگونگی انسداد فیزیکی مرز در حال انجام است، قرار است این انسداد به شکل دیوار بتنی باشد و از جمله کارهای بزرگی است که ضروری است انجام شود. هر چند هزینه زیادی دارد اما منافع ناشی از این انسداد بسیار سودمند است چرا که امنیت مرز مقوم حاکمیت ملی است.

با پاکستان رایزنی می‌کنیم

یک سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا در بیانیه‌ای اعلام کرد که واشنگتن به گفت‌وگوهای دیپلماتیک با اسلام‌آباد درباره احداث خط لوله گاز ایران-پاکستان ادامه می‌دهد اما از جزئیاتی درباره این رایزنی‌ها منتشر نکرد. به گزارش ایسنا، این سخنگوی وزارت امور خارجه در پاسخ به سؤالی درباره از سرگیری پروژه خط لوله گاز ایران-پاکستان و اینکه آیا این طرح همچنان برای دولت آمریکا نگران‌کننده است؟ گفت که کمک به پاکستان برای حل بحران کمبود انرژی یک اولویت برای ایالات متحده است. وی خاطر نشان کرد: «ما از افزودن حدود ۴۰۰۰ مگاوات به ظرفیت انرژی در پاکستان حمایت کرده‌ایم. پروژه‌های ما ظرفیت برق این کشور را به طرز چشمگیری افزایش داده است که امروز برق خانه‌های بیش از ۵۰ میلیون پاکستانی را تأمین می‌کند.» بیانیه وزارت امور خارجه آمریکا یک روز پس از دریافت چراغ سبز از سوی کابینه موقت پاکستان در رابطه با این پروژه منتشر می‌شود. دولت فدرال پاکستان در اقدامی تازه برای تکمیل پروژه چندمیلیارد دلاری تأمین گاز، دوشنبه گذشته با تکمیل مرحله اول پروژه خط لوله گاز ۸۰ کیلومتری در خاک پاکستان موافقت کرد.

با حقوق بشر بازی سیاسی نکنید

ناصر کنعانی، سخنگوی وزارت امور خارجه، اتهام‌زنی وزیر امور خارجه آلمان در نشست شورای حقوق بشر سازمان ملل علیه جمهوری اسلامی ایران را تلاشی بی‌حاصل برای سرپوش گذاشتن بر حمایت این کشور از اشغالگری و بی‌تفاوتی نسبت به نقض فاحش حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در فلسطین توصیف کرد. سخنگوی وزارت امور خارجه اظهار داشت: «مقامات آلمان به بهانه حمایت از حقوق بشر و البته با سیاسی کردن آن، به دخالت در امور داخلی دیگر کشورها می‌پردازند و همزمان با تشدید فعالیت کارخانه‌های اسلحه‌سازی، اقتصاد کشورشان را رونق می‌بخشند.» کنعانی تصریح کرد: «به آلمان توصیه می‌کنیم بیست از این، با توصیه‌های به ظاهر انسانی و البته خلاف واقع، واژه‌های اصیل و ارزشمند حقوق بشر را وارد بازی‌های سیاسی نکنند.»

۷۷سالگی اتفاق افتاد و در حرم عبدالعظیم شهر ری دفن شد. او بیش از نیم‌قرن در دوران سلطنت پادشاه، مصدر خدمات مهمی بود. حسن اسفندیاری در شمار دانشمندان عصر خود محسوب می‌شد و در لغت عرب ورزیده و ماهر بود، به علوم اسلامی از قبیل تفسیر، فقه، حدیث و نیز به حکمت، ریاضی و نجوم آشنایی و در زبان فارسی اطلاعات فراوان داشت. میرزا حسن خان محتشم السلطنه را آخوند اعیان می‌گفتند، چون شخصی متدین بود و اعتقاد داشت راه حل همه مشکلات کشور از طریق اسلام است. چنانچه یک‌بار نوشت: «دوستی وطن و هموطنان از ایمان است.»

اسفندیاری برخلاف سایر رجال سیاسی ایران ثروتی نداشت و چندان ارثیه‌ای از خود باقی نگذاشت اما تألیفات متعددی داشت. ترجمه قواعد الاحکام فی مسائل الحلال و الحرام علامه حلی، ترجمه و تحشیه فصوص الحکم محی الدین ابن عربی، ترجمه شرایع محقق، اخلاق محتشمی و کشکول محتشمی از مهمترین آثار او بودند. همسر وی یکی از نواده‌های همنشهری اش میرزا آقاخان نوری صدراعظم ناصرالدین شاه بود. فرزندان او همه مدارج علمی و سیاسی را طی کردند؛ معروف‌ترین‌شان فتح‌الله نوری اسفندیاری، سال‌ها وزیر مختار ایران در واشنگتن بود، فرزند ارشدش میرزا مهدی خان نصیرالسلطنه در دوره چهارم نماینده بابل و مدتی هم استاندار کرمان بود و در سال ۱۳۱۳ درگذشت.

وزیری دیگر از خاندان اسفندیاری

برادرزاده میرزا حسن خان اسفندیاری، موسی خان موفق السلطنه که نام خانوادگی نوری اسفندیاری را برای خود برگزید، در سال ۱۲۷۴ به دنیا آمد. پدرش میرزا جعفر خان یمین‌الملک و پدر بزرگش میرزا محمدخان صدیق‌الملک هر دو از دیپلمات‌ها و دولت‌مردان دوره قاجار بودند و مادرش دختر میرزا علی نقی خان حکیم‌الملک پزشک مخصوص ناصرالدین شاه بود. او پس از تحصیل در مدارس دارالفنون و سن لویی تهران به اروپا رفت و در بلژیک، فرانسه و روسیه درس خواند. در بازگشت به ایران به استخدام مالدیه درآمد و به ریاست ادارات خالصه‌جات (املاک دولتی) و گمرکات و ریاست مالدیه اصفهان رسید. سپس در تقیلس رئیس صندوق تذکره قفقاز شد. موفق السلطنه در سال ۱۳۰۲ به وزارت امور خارجه منتقل و نایب سفارت ایران در رم و سپس برلین شد. پس از آن در دورانی که محمدعلی فروغی سفیر ایران در ترکیه بود، مستشار سفارت ایران در آنکارا بود و همراه او در نشست جامعه ملل شرکت کرد. نوری اسفندیاری در سال ۱۳۱۷ وزیر مختار ایران در عراق و دو سال بعد وزیر مختار ایران در آلمان شد. پس از آنکه ایران در پی حمله متفقین در شهریور ۱۳۲۰ ناچار به قطع رابطه با آلمان شد، به ایران بازگشت و به‌عنوان سفیر به بغداد فرستاده شد. در اسفند ۱۳۲۱ علی سهیلی او را در کابینه خود وزیر کشاورزی کرد اما پیش از معرفی به مجلس کناره‌رفت و به سفارت ایران در ترکیه منصوب شد. پس از بازگشت نوری اسفندیاری از ترکیه، قوام السلطنه در ترمیم کابینه خود در ۲۲ شهریور ۱۳۲۶ او را به‌عنوان وزیر امور خارجه به مجلس معرفی کرد. با سقوط دولت قوام در ۱۸ آذر آن سال از این سمت کناره‌رفت اما ابراهیم حکیمی نخست‌وزیر بعدی پس از مدتی او را به کار خود بازگرداند و در بیستم اسفند به‌عنوان وزیر امور خارجه به مجلس معرفی کرد. سال بعد در کابینه عبدالحمید هژبر نیز همین سمت را داشت و سپس به‌عنوان سفیر به هند و پس از آن به ایتالیا فرستاده شد. او در دوره‌های چهارم و پنجم مجلس سنا به‌عنوان سناتور مازندران عضویت داشت اما در دوره ششم انتخاب نشد. تنها فرزند او پسری به نام علی نوری اسفندیاری بود که پس از پایان تحصیلات در آمریکا، وارد وزارت خارجه شد و مدتی سفیر ایران در آرژانتین و سفیر غیرمقیم (اکرودیته) در شیلی بود. موسی نوری اسفندیاری مردی تحصیل کرده و مبادی آداب بود و غالب عمر اداری خود را در مأموریت‌های خارجه طی کرد. وفات او در مهرماه ۱۳۵۰ درم اتفاق افتاد. اوطی وصیت‌نامه‌ای کلیه دارایی خود را برای احداث بیمارستان اختصاص داد.

تأمدتی که دولت وثوق الدوله در رأس کار بود، در کاشان تحت نظر بود. پس از کناره‌گیری وثوق الدوله و نخست‌وزیری مشیرالدوله، تبعیدشدگان به تهران بازگشتند و مورد استقبال مردم قرار گرفتند.

اسفندیاری در ترمیم کابینه فتح‌الله خان سپهدار رشتی به وزارت امور خارجه تعیین شد. مدت وزارت او فقط پنج روز به طول انجامید. با کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ توسط سیدضیاءالدین طباطبایی و رضاخان میرپنج، فرمانده بریگاد قزاق دولت ساقط شد و ۶۰ تن از رجال مهم ایران از جمله محتشم السلطنه به زندان افتادند. محتشم السلطنه در تمام مدتی که سیدضیاءالدین در رأس دولت بود، در زندان به سر برد و بعد از رفتن سید از ایران، آزاد شد. اسفندیاری در کابینه احمد قوام که بلافاصله بعد از کابینه کودتا زمام امور را در دست گرفت، به وزارت امور خارجه تعیین شد. در سال ۱۳۰۱ در دور دوم نخست‌وزیری احمد قوام وزیر معارف شد. در کابینه بعدی که ریاست آن را میرزا حسن خان مستوفی برعهده داشت، در سمت وزارت معارف باقی ماند. در سال ۱۳۰۵ در دقعه ششم نخست‌وزیری حسن مستوفی به وزارت مالدیه تعیین شد ولی پس از چند ماه در ترمیم کابینه جای خود را به نصرت‌الدوله فیروز داد و از دولت خارج شد.

اسفندیاری در دوره سوم مجلس شورای ملی از تهران به وکالت انتخاب شد و در مجلس جزو فرقه اعتدالی شد. در دوره‌های هشتم، نهم، دهم، یازدهم، دوازدهم و سیزدهم از تهران به نمایندگی انتخاب شد و از دوره دهم به بعد یعنی چهار دوره، ریاست مجلس شورای ملی را برعهده داشت. حاج محتشم السلطنه اسفندیاری غیر از مشاغل مهم سیاسی، به دلیل دانش فراوان و شخصیت برجسته و محترم در مشاغل فرهنگی و اجتماعی و بین‌المللی نیز همکاری و مباشرت داشت. در سال ۱۳۱۳ کنگره فردوسی که با مشارکت شرق شناسان و دانشمندان بزرگ جهان در تهران و مشهد تشکیل شد، او به اتفاق آرا به ریاست کنگره تعیین شد. در سال ۱۳۱۴ که فرهنگستان برای احیای زبان فارسی تشکیل شد، از اعضای پیوسته فرهنگستان بود. مدتی نیز ریاست جمعیت ایران جامعه ملل را برعهده داد. محتشم السلطنه که به واسطه چندین دوره وزارت امور خارجه سابقه دیپلماتیک شایسته‌ای داشت، در مناسبت‌های مهم و تشریفاتی خارجی قرعه فال همواره به نام او می‌خورد. در سال ۱۳۱۶ در مراسم تاج‌گذاری جورج ششم پادشاه انگلستان شرکت کرد و در فرانسه با رئیس‌جمهور آن کشور و در آلمان به اتفاق محسن رئیس وزیر مختار ایران در مه سال ۱۹۳۷ با هیتلر دیدار و گفت‌وگو کرد. در سال ۱۳۱۸ برای انجام وصلت شاهزاده فوزیه خانم دختر ملک فواد پادشاه مصر با محمدرضا پهلوی ولیعهد ایران به قاهره رفت.

اشغال ایران و تصویب پیمان سه‌جانبه

دوره سیزدهم مجلس که افتتاح و شروع به کار آن پس از اشغال ایران توسط نیروهای متفقین در جنگ جهانی دوم انجام گرفت، با مشکلات بزرگی مواجه بود. برای اسفندیاری که سه دوره مجلس بی‌سروصدا و آرام ادوار گذشته را پشت‌سر گذاشته بود، اداره چنان مجلسی تندرو، کاری دشوار بود. اسفندیاری در تصویب پیمان سه‌جانبه ایران و شوروی و انگلستان نقش بزرگی داشت و نمایندگان را به ضرورت تصویب آن متقاعد ساخت. تصویب این پیمان به ایران کمک کرد تا پس از پایان جنگ خود را جزو طرف پیروز جنگ قلمداد کرده و از استقلال و حاکمیت خود دفاع کند و بتواند قوای اشغالگر شوروی را به خروج از ایران وادار کند. به همین واسطه برای نخست‌وزیرانی چون فروغی و سهیلی وجود شخصی مانند اسفندیاری در رأس مجلس مغتنم بود. در آخرین جلسه مجلس سیزدهم که اسفندیاری به دلیل کهنوت سن خانه‌نشین شده بود از طرف سهیلی رئیس دولت ماده واحده‌ای به مجلس پیشنهاد شد مبنی بر اینکه اسفندیاری ماهانه ده هزار ریال از خزانه دولت حقوق دریافت نماید. وفات او در پنجم اسفندماه ۱۳۲۳ در سن

کابینه میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم، محتشم السلطنه به کفالت وزارت داخله برگزیده شد و در واقع سخنگوی دولت در مجلس بود. وی در اواخر کابینه اتابک در سال ۱۲۸۶ برای رفع اختلاف مرزی ایران و عثمانی به ریاست هیئتی عازم ارومیه شد و پس از چندی از طرف محمدعلی شاه فرمان حکومت ارومیه به نام وی صادر شد. در این مأموریت مشروطه‌خواهان با وی سازش نکردند و مدتی نیز او را بازداشت کرده و اموالش را به یغما بردند. دولت‌های روسیه و انگلیس و عثمانی هر سه از محتشم السلطنه شکایت کردند و خلع او را خواستار شدند و دولت او را احضار کرد. محتشم السلطنه از سال ۱۲۸۷ تا ۱۳۰۵ هشت بار و به عبارتی با ترمیم کابینه‌ها یازده بار به مقام وزارت رسید. در سال ۱۲۸۷ در کابینه میرزا احمدخان مشیرالسلطنه به وزارت دادگستری تعیین شد و در ترمیم کابینه همچنان در دولت باقی ماند. بعد از استبداد صغیر در دولت اول مستوفی الممالک، ابتدا وزیر دادگستری بود، بعد به جای حسینقلی نواب وزیر امور خارجه شد و در دور دوم نخست‌وزیری سپهدار تنکابنی که سه بار ترمیم شد، همچنان وزیر امور خارجه بود. در سال ۱۲۹۱ در دولت مصصام السلطنه بختیاری ابتدا وزیر عدلیه و بعد وزیر کشور شد. در دولت دوم مستوفی الممالک که دیوار ترمیم شد، وزارت دارایی را برعهده گرفت. در سال ۱۲۹۳ در اعوان شروع جنگ جهانی اول به سمت والی آذربایجان و پیشکار محمدحسن میرزا ولیعهد تعیین و رهسپار تبریز شد. کشورهای درگیر جنگ جهانی اول با بی‌اعتنایی به اعلام بی‌طرفی دولت مستوفی الممالک وارد آذربایجان شدند و قوای نظامی روسیه بخش‌هایی از آذربایجان را به اشغال خود درآوردند و تا قزوین پیش آمدند و بعد عثمانی‌ها از غرب وارد خاک ایران شدند. جنگ بین دو قوای بیگانه در خاک ایران آغاز شد. روس‌ها تبریز را تخلیه کردند و عثمانی‌ها وارد آذربایجان شدند و محتشم السلطنه ناگزیر به قفقاز رفت و از راه انزلی به تهران بازگشت. محتشم السلطنه پس از ورود به تهران در دولت عین‌الدوله وزیر امور خارجه و در دولت بعدی وزیر کشور و در کابینه علاء السلطنه وزیر مالدیه شد. در این دوران همچنان بخش‌هایی از ایران را اشغال بود و دولت‌ها پشت سر هم سقوط می‌کردند تا دولت بعدی مگر چاره‌ای برای وضعیت کشور کند.

مخالفت با قرارداد ۱۹۱۹ و دولت وثوق الدوله

با پایان جنگ جهانی اول و سقوط امپراطوری روسیه تزاری از سویی و فروپاشی امپراطوری عثمانی از سوی دیگر، بریتانیا به حاکم بلامناز جهان بدل شد و تلاشش فراگیر برای تحت سیطره قرار دادن معدود کشورهای مستقل دنیا را ترتیب داد و ایران یکی از لقمه‌های بزرگ این تلاش بود. در سال ۱۲۹۸ بریتانیا پس از مذاکرات پنهانی هفت‌ماهه و اهدای رشوه ۱۳۰ هزار لیره استرلینگ انگلیسی به وثوق الدوله موفق به عقد قراردادی بی‌نظیر برای خود شد که امور مالی و نظامی ایران تحت نظارت دولت انگلستان قرار بگیرد. به محض انتشار متن قرارداد رجال میهن دوست و از جمله میرزا حسن خان محتشم السلطنه این قرارداد را استعباری و ناقص استقلال سیاسی ایران دانستند و به مخالفت با آن پرداختند. قرارداد ۱۹۱۹ مهمترین خدمت وثوق الدوله به دولت بریتانیا بود. براساس این قرارداد:

۱. دولت انگلستان با قاطعیت هر چه تمام‌تر تعهداتی را که مکرراً در سابق برای احترام مطلق استقلال و تمامیت ایران کرده است، تکرار می‌کند.
۲. دولت انگلستان خدمات هر عده مستشار متخصص را که برای لزوم استخدام آنها در ادارات مختلفه بین دولتین توافق حاصل شود، به خرج دولت ایران تهیه خواهد کرد.
۳. دولت انگلستان به خرج دولت ایران صاحب‌منصبان، ذخایر و مهمات جدید را برای تشکیل قوه متحدالشکل که دولت ایران ایجاد آن را برای حفظ نظم در دامنه سرحدات در نظر دارد، تهیه خواهد کرد.
۴. برای تهیه وسایل نقدی لازم به جهت اصلاحات مذکور در ماده دو و سه این قرارداد، دولت انگلیس حاضر است یک قرض کافی برای دولت ایران تهیه یا ترتیب آن را بدهد.
۵. دولت انگلستان با تصدیق کامل احتیاجات فوری دولت ایران به ترقی وسایل حمل‌ونقل که موجب تأمین و توسعه می‌باشد، حاضر است با دولت ایران موافقت کرده و اقدامات مشترکه ایران و انگلیس راجع به تأمین حفظ راه‌آهن یا اقسام دیگر وسایل نقلیه تشویق کند.
۶. دولتین توافق می‌کنند در باب تعیین متخصصان برای تشکیل کمیته، تعرفه گمرکی را مراجعه و تجدیدنظر کرده و با منافع حقه مملکت و تمهید و توسعه وسایل ترقی آن تطبیق نمایند. طبق این موارد در نظام آینده ایران وزیران ایرانی در هر وزارتخانه‌ای که بودند مستشاری بالای سر خود دارند که از اوامر او نمی‌توانند سرپیچی کنند و در صورت بروز اختلاف میان وزیر و مستشار به نحوی یکی از آنها باید کنار برود.

این قرارداد با موجی از مخالفت در ایران روبه‌رو شد. وثوق الدوله مستحضر به پشتیبانی بریتانیا از خود جدیت نشان داد. هفده نفر از معترضان که در مسجد شیخ عبدالحسین تهران گردآمده بودند، به دستور او در مسجد توقیف و ماه‌ها در قزوین زندانی شدند. ممتازالملک، محتشم السلطنه، ممتازالدوله و مستشارالدوله چهار وزیر مخالف دولت خودش با قرارداد ۱۹۱۹ و همچنین حاج معین‌التجار بوشهری سرمایه‌دار و سیاستمدار و مخالف قرارداد ۱۹۱۹ نیز به زندان کاشان فرستاده شدند. محتشم السلطنه همراه دیگر معترضین

دیدار اسفندیاری با هیتلر در برلین - مه ۱۹۳۷